

«РОЗДІЛИЛИ УКРАЇНУ ПОМІЖ ВОРОГІВ...»: З ІСТОРІЇ ВЗАЄМОДІЇ В. ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО ІЗ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЮ ЦЕНЗУРОЮ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (56)

УДК 070.13(477.87)"19":821.161.2-1 Гренджа-Донський DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.2.\(56\).218-223](https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.2.(56).218-223)

Шаркань В. «Розділили Україну поміж ворогів...»: з історії взаємодії В. Гренджі-Донського із чехословацькою цензурою; кількість бібліографічних джерел – 20; мова українська.

Анотація. У статті досліджено історію цензурних заборон щодо творів українського письменника й журналіста В. Гренджі-Донського в період Першої Чехословацької Республіки. Актуальність дослідження зумовлена тим, що питання цензури україномовної преси на Закарпатті у 20–30-х роках ХХ століття залишається вивченим переважно на основі мемуарної літератури, щоденникових записів та публікацій у пресі, тоді як офіційні архівні джерела здебільшого залишалися поза увагою. Мета роботи полягає в тому, щоб на основі архівних документів окреслити цензурну історію вірша В. Гренджі-Донського «Розділили Україну поміж ворогів...» у контексті взаємодії письменника з чехословацькою цензурою в кінці 20-х рр. ХХ ст. З'ясовано, що у міжвоєнній Чехословаччині діяв жорсткий механізм контролю за періодичними виданнями. Встановлено, що конфіскація вірша у жовтневому (№ 10) та листопадовому (№ 11) випусках часопису за 1928 рік збіглася зі святкуванням десятиліття Чехословацької Республіки. Цензори трактували поезію як прямий політичний маніфест і публічне підбурювання, що порушувало закон про охорону республіки. Текстологічний аналіз кримінальної справи виявив, що категоричність звинувачень була підсилена некоректним перекладом вірша чеською мовою: українське слово «ворогів» переклали як «vrahu» (вбивці), що радикалізувало текст. На основі аналізу документів з'ясовано, що безпрецедентний вирок ужгородського трибуналу – три місяці тюрми для В. Гренджі-Донського та два місяці для редактора І. Мешка – був спричинений не стільки змістом поезії, скільки недотриманням судового рішення: повторну публікацію конфіскованого вірша в наступному номері сприймали як навмисне порушення громадського спокою. Поєднання несприятливого політичного контексту, ігнорування заборон і помилка в перекладі призвели до суду над авторами й до ліквідації журналу поліційною дирекцією.

Ключові слова: цензура преси, Чехословацька Республіка, Підкарпатська Русь, журнал «Наша Земля», Василь Гренджа-Донський.

Постановка проблеми. Питання цензури преси на Закарпатті в період Першої Чехословацької Республіки вивчене поверхово. У працях радянського часу писали здебільшого про цензуру комуністичних видань. П. Лісовий твердив, що «наступ офіційних властей і цензури став особливо помітним після того, коли місцеві комуністичні видання почали друкуватися українською літературною мовою і зміцнився їх зв'язок з пресою Радянської України» [Лісовий 1982, с. 70]. Це відбулося 1926 року – після того, як, відповідно до рішення комуністичного Інтернаціоналу, крайову організацію компартії Підкарпатської Русі підпорядкували українській секції Комінтерну [Ліхтей 1993, с. 207]. Саме в цей період постала ініціатива щодо видання часопису «Українська земля». Н. Ференц зауважує, що тепер важко сказати, де саме з'явилася така ідея – в радянській Україні чи в комуністичній партії Чехословаччини; над програмою журналу «Українська земля» влітку 1926 року в Перечині працювала спеціальна комісія, однак, як слушно пише дослідниця, на території Чехословаччини тоді не могло бути й мови про видання часопису під такою назвою, – попри те, що газету «Русская земля» успішно видавали [Ференц 2024, с. 239]. За Чехословаччини слово «український» у Підкарпатській Русі, як згадував Ф. Тіхий, «було тяжко проклято» [Тіхий 1992, с. 13], тож часопис почав виходити під назвою «Наша Земля» з лютого 1927 року – в несприятливий час із погляду цензурного, і через безкомпромісну позицію та критику вже

з перших номерів «нервував» владу [Вегеш 1995, с. 9]. Редактором журналу став В. Гренджа-Донський, а «закулісними» редакторами й коректорами погодилися бути галичани А. Дівнич і О. Бадан [Ференц 2024, с. 239]. Згідно з вимогами поліції, для видання журналу необхідно було внести грошову заставу («кавцію») у розмірі 10000 чехословацьких крон; редактор вніс її 15 травня 1927 р. [Земський уряд 1928–1931, арк. 6].

Зі спогадів і щоденникових записів В. Гренджі-Донського вимальовується досить детальна картина щодо цензурних заборон його творчості, апогеєм яких стала історія з віршем «Розділили Україну поміж ворогів...». У щоденнику автор присвятив йому окремий допис під промовистою назвою «За один вірш три місяці тюрми». Письменник зазначав, що за публікацію цього твору, у якому він написав про поділ українських земель між Польщею, Румунією та Чехословаччиною («її підперли штиками з обидвох боків Карпат»), ужгородський трибунал засудив його до тримісячного ув'язнення. У щоденниковому записі від 20 вересня 1930 р. В. Гренджа-Донський так підсумував цей процес: «Сьогодні судив Україну чеський суд» [Гренджа-Донський 1988, с. 86]. Як згадував поет, попри всі зусилля адвоката Ю. Брацайка, суд виніс обвинувальний вирок для нього і для колишнього відповідального редактора журналу І. Мешка, якого за вміщення цієї поезії в журналі засудили на два місяці тюрми. Цей інцидент ледь не коштував

В. Гренджі-Донському посади в Підкарпатському банку, де він працював, оскільки директор запропонував звільнити його; зрештою, йому заборонили надалі підписувати журнал своїм іменем [Гренджа-Донський 1988, с. 86].

Аналіз досліджень. Вірш «Розділили Україну поміж ворогів...», зокрема й історія його заборони, розглянуто в низці наукових розвідок. Б. Романенчук у передмові до першого тому творів В. Гренджі-Донського підкреслював, що поетові забороняли виступати публічно з бунтарськими віршами, чеська поліція називала його «русинським бунтарем» і конфіскувала вірші в газетах і журналах, а за поезію «Розділили Україну» автора засудили на три місяці тюрми [Романенчук Б. 1981, с. XVII]. У примітках до тому З. Гренджа-Донська вказала, що крім зазначеного вірша чеська цензура конфіскувала ще два, назви яких на той час доньці поета не були відомі [Гренджа-Донський 1981, с. 433]. У дванадцятому томі йдеться про те, що цензура конфіскувала цей твір двічі – з № 10 (с. 15) і № 11 (с. 6) за 1928 р. [Гренджа-Донський 1992, с. 320].

Літературознавці оцінюють вірш «Розділили Україну...» як яскравий приклад громадянської лірики митця. М. Козак зауважувала, що в цій поезії зникає притаманний авторові м'який ліризм, натомість з'являється громадянський пафос, публіцистичність, схвильованість тону [Козак 1995, с. 36]. В. Шетеля, досліджуючи суспільно-виховний потенціал лірики поета, окреслив також і цензурну історію вірша – на основі публікації в «Нашій Землі» й щоденникових записів В. Гренджі-Донського [Шетеля 2015, с. 148]. Н. Ребрик писала про те, що досліджуваний вірш – це «поезія про світлу мрію поета – бачити Закарпаття в складі єдиної соборної України», за що його засудили на три місяці тюрми [Ребрик 2017, с. 113].

Дослідниця М. Фоллріхова у розвідці про редакторську працю В. Гренджі-Донського наводить важливу, на нашу думку, деталь: під час підготовки до друку в 11 номері другого річника часопису «Наша Земля» (від 25 листопада 1928 року, с. 6) вірш «Розділили Україну поміж ворогів...» мав підзаголовок «Пісня буковинця» [Follrichová 2012, с. 50]. Авторка також зазначає, що конфіскація випусків завдавала часопису значних фінансових втрат, оскільки редакція була змушена заново набирати текст і передруковувати тираж, через що доводилося звертатися до читачів із проханнями про фінансову допомогу [Follrichová 2012, с. 45].

З огляду літератури можемо зробити підсумок, що про факт конфіскації вірша «Розділили Україну поміж ворогів...» чеською цензурою зі сторінок журналу «Наша Земля» й подальше засудження В. Гренджі-Донського до трьох місяців ув'язнення дослідники писали переважно на основі спогадів і щоденникових записів письменника, а також публікацій у самому журналі. Опрацювання архівних документів дасть можливість доповнити інформацію про причини й механізм цензурних заборон щодо творів В. Гренджі-Донського в кінці 20-х рр. XX ст.

Мета статті – на основі архівних документів описати взаємодію В. Гренджі-Донського з чехословацькою цензурою в кінці 20-х рр. XX ст. (на прикладі історії вірша «Розділили Україну поміж ворогів...»).

Наше дослідження базується на документах, що зберігаються в Державному архіві Закарпатської області в м. Берегово: листування ужгородської крайової прокуратури із судом про заборону розповсюдження окремих номерів журналу «Наша Земля» за 1928 рік [Ужгородська крайова прокуратура 1928], про покарання редактора газети «Наша Земля» І. Мешка за вміщення в газеті конфіскованої статті автора В. Гренджі-Донського [Ужгородська крайова прокуратура 1929]; листування земського уряду Підкарпатської Русі про видання й закриття журналу «Наша Земля» [Земський уряд 1928–1931], а також розпорядження й циркуляри Міністерства юстиції Чехословаччини про порядок установаження цензури над періодикою [Ужгородська крайова прокуратура 1923–1924].

Методи дослідження. У дослідженні застосовано метод архівних пошуків для опрацювання документації чехословацького періоду; порівняльно-історичний метод – для зіставлення архівних джерел із мемуарами й відтворення перебігу цензурних переслідувань, текстологічний аналіз – для вивчення тексту документів і виявлення розбіжностей між оригіналом твору і його офіційним перекладом.

Виклад основного матеріалу. У міжвоєнній Чехословаччині діяв чітко налагоджений централізований механізм цензури: Міністерство юстиції через систему крайових прокуратур і місцевої поліції контролювало інформаційний простір, вилучало фрагменти публікацій і нерідко навіть вдавалося до конфіскації цілих накладів видань. Під пильним наглядом поліції перебували насамперед видання національних меншин і політичних опонентів уряду [Ужгородська крайова прокуратура 1923–1924, арк. 3], серйозну увагу приділяли комуністичній пресі, яка була особливо радикальною і в якій було найбільше проявів «антидержавної» риторики. Оскільки журнал «Наша Земля» мав радянофільське спрямування [Габор 2003, с. 328] і нерідко вміщував критичні публікації, то цензори були уважні до нього. У цьому часописі було заборонено кілька поетичних творів В. Гренджі-Донського. Донька поета писала, що конфіскація вірша в той час була «новиною на Закарпатті, бо поезій раніше ніколи не забороняли»; крім «Розділили Україну...», з «Нашої Землі» конфіскували ще три вірші, серед яких «Оце мій рідний край» (№ 4 за 1928 р.) і два, назви яких З. Гренджа-Донська не змогла дізнатися (в № 10 за 1927 р., с. 7, а також № 10 за 1928 р., с. 15) [Гренджа-Донський 1988, с. 88–89]. Однак у дванадцятому томі, як ми вже зазначили вище, З. Гренджа-Донська таки вказала, що тут був саме вірш «Розділили Україну...».

Твердження З. Гренджі-Донської про винятковість ситуації із заборонами віршів цілком слушне, у чому переконуємося з публікацій в інших виданнях: у серпні 1925 р. в комуністичній «Карпатській прав-

ді» опублікували схожий за ідеями вірш автора К. Біжик «Пісня робітників і селян Західної України»:

*Наші сусіди, пани сусіди
нині торжествують.
Нас безборонних, нас безборонних
нищать и рабують:
Одні в Прикарпатській нашій Україні,
Другі в Буковині, треті в Галичині
На Холмщині и Волині.
Зате нам нині, зате нам нині
сумная година,
Купаєсь в крові, купаєсь в крові
бідная людина:
Тут людей вбивають, вішають-стріляють,
Але забувають (чи може не знають),
Що кінець собі зближають <...>*

[Біжик 1925, с. 2].

Хоч цей вірш навіть гостріший за «Розділили Україну...», однак цензура його пропустила.

Чим зумовлена така пильна увага саме до твору В. Гренджі-Донського і чому автора навіть засудили до тюремного ув'язнення? Відповідь на ці питання знаходимо в документах прокуратури, що стосуються конфіскації жовтневого й листопадового чисел «Нашої Землі» за 1928 р.

Як свідчать матеріали кримінальної справи, порушеної Ужгородською крайовою прокуратурою [Ужгородська крайова прокуратура 1928], поезію В. Гренджі-Донського слідчі розглядали в контексті ширшої антиурядової кампанії на сторінках часопису. Випуски журналу в жовтні й листопаді збіглися в часі з офіційним святкуванням 10-ліття створення Чехословацької Республіки. Натомість у «Нашій Землі» надрукували низку матеріалів, у яких відкрито критикували владу, неодноразово називали її «колоніальним режимом», писали про масове соціальне й національне безправ'я українців тощо. В архівних примірниках десятого номера часопису, що слугували речовими доказами для суду, цензори виділили червоним олівцем (така практика в цензурі преси того часу була звичною) десятки гострих критичних фрагментів, пронумерувавши їх римськими цифрами. Поруч із забороненими висловлюваннями публікацій політичного спрямування опинився й вірш «Розділили Україну поміж ворогів...» (цензор його позначив номером XVIII) [Ужгородська крайова прокуратура 1928, арк. 1–17]. На відміну від публіцистичних статей, з яких вилучали тільки окремі абзаци чи фрази, про твір В. Гренджі-Донського прокуратура вказала, що склад злочину містить «весь вірш»; щодо більшості конфіскованих фрагментів було зазначено, що автори публічно грубо зневажають республіку й чехословацький народ так, що це може поставити під загрозу загальний мир у республіці; крім того, йшлося про те, що автори публічно підбурюють проти Чехословацької держави та її самостійності [Ужгородська крайова прокуратура 1928, арк. 100 (зв.)].

Відзначимо один цікавий факт, який привернув нашу увагу в кримінальній справі: офіційний переклад поезії В. Гренджі-Донського чеською мовою, підготовлений для Міністерства юстиції, був

зроблений некоректно. І це, очевидно, також стало однією з причин такої суворої кваліфікації «злочину»: перекладач ще більше радикалізував зміст, адже назву й ключові рядки, які використані як рефрен у вірші, було перекладено як «Rozdělili Ukrajinu mezi **vrahy**» (тобто «Розділили Україну між **вбивцями**», а не «ворогами») [Ужгородська крайова прокуратура 1928, арк. 6–7].

Історія із заборонаю не завершилася конфіскацією тільки одного (жовтневого) випуску. В. Гренджі-Донський продемонстрував наполегливість (чи, з погляду влади, зухвалість) і вже в наступному (листопадовому) номері знову опублікував вірш «Розділили Україну поміж ворогів...», однак для підкреслення, що йдеться не про Чехословаччину, додав підзаголовок: «Пісня буковинця». Проте цензори були безкомпромісними: на збереженому в архіві примірнику одинадцятого номера знову бачимо офіційний штамп про конфіскацію на підставі закону про захист республіки [Ужгородська крайова прокуратура 1928, арк. 109], а вірш знову викреслений включно з назвою [Ужгородська крайова прокуратура 1928, арк. 112 (зв.)]. Цього разу крайова прокуратура в Ужгороді, окрім повторно надрукованого вірша, викреслила також матеріали про арешт редактора «Карпатської правди» і висловлювання про чеський імперіалізм [Ужгородська крайова прокуратура 1928, арк. 111 (зв.)]. У судовому діловодстві й надалі фігурував неправильний переклад: «Rozdělili Ukrajinu mezi **vrahy**» [Ужгородська крайова прокуратура 1928, арк. 107–108].

3 грудня 1928 р. суд постановив заборонити подальше розповсюдження номера «Нашої Землі» й знищити всі конфісковані примірники [Ужгородська крайова прокуратура 1928, арк. 120]. Однак до частини адресатів журнал таки надіслав, у чому можемо переконатися з примірника на вебсайті Національної бібліотеки Чеської Республіки: тут зберігається часопис із опублікованим віршем В. Гренджі-Донського [Гренджі-Донський 1928].

Рішенням про конфіскацію тиражу справа не завершилася, адже влада вирішила суворо покарати винуватців за зухвалість. Ужгородська крайова прокуратура 27 травня 1929 р. підготувала офіційний обвинувальний акт. Звинувачення висунули двом особам: відповідальному редакторові часопису «Наша Земля» І. Мешку¹ та авторові твору – банківському урядовцю В. Гренджі-Донському. Згідно з документом, прокуратура інкримінувала їм зумисне оприлюднення друкованого матеріалу, який раніше вже був обтяжений кримінальним вироком (конфіскацією). Такі дії правоохоронці кваліфікували як «порушення громадського спокою» на підставі § 14 ч. 1 та § 5 закону про охорону республіки від 19 березня 1923 р. [Ужгородська крайова прокуратура 1929, арк. 3].

В обвинувальному акті також зафіксовано лінію захисту обох фігурантів під час слідства.

¹ І. Мешко офіційно перебрав на себе функції відповідального редактора журналу з третього номера часопису за 1928 р. [Земський уряд 1928–1931, арк. 3]. Саме на його каденцію припали найгостріші цензурні конфлікти восени 1928 р.

В. Гренджа-Донський визнав свою провину, а І. Мешко переконував, що на момент виходу номера він не знав про конфіскацію того ж вірша в попередньому випуску журналу. Прокуратура категорично відкинула такі аргументи редактора, назвавши їх «простою відмовкою». Слідчий наголосив, що «абсолютно неймовірно», щоб відповідальний редактор невеликого часопису, який виходить лише раз на місяць, міг не знати про факт конфіскації номера свого ж видання. «З огляду на викладене і враховуючи зізнання обвинуваченого Гренджі-Донського, факт вчинення обома обвинуваченими дій, що містять склад кримінального правопорушення, зазначеного в обвинувальному акті, доведено, відтак обидва вони обвинувачені правомірно», – підсумовано в документі [Ужгородська крайова прокуратура 1929, арк. 3 (зв.)].

Ужгородська поліційна дирекція 28 січня 1929 р. заборонила видання часопису «Наша Земля» [Земський уряд 1928–1931, арк. 11]. Однак через пів року відбулася цікава спроба відновити журнал: у червні 1929 р. Давід Пфедфер – відомий в Ужгороді функціонер комуністичної партії та адміністратор газети «Карпатська правда» – повідомив владу, що викупив права на часопис у В. Гренджі-Донського й планує відновити його випуск. Проте поліція відхилила цю заявку, оцінивши її як спробу комуністів зробити з «Нашої Землі» заміну «Карпатській правді», вихід якої на той час був зупинений [Земський уряд 1928–1931, арк. 12]. Разом із правами на журнал до Д. Пфедфера перейшло й право власності на грошову заставу – 10000 крон. Оскільки часопис остаточно ліквідували, Д. Пфедфер через свого адвоката розпочав процес повернення цих коштів. Після тривалих бюрократичних перевірок правомірності передачі прав улітку 1931 р. – через

понад два роки після заборони «Нашої Землі» – заставу офіційно повернули новому власнику.

Висновки. На основі аналізу архівних документів можемо твердити, що безпрецедентно суворе покарання В. Гренджі-Донського (три місяці ув'язнення) було зумовлене не стільки змістом вірша «Розділили Україну поміж ворогів...» чи спробою його вперше опублікувати в журналі «Наша Земля», скільки відкритим недотриманням рішення суду. Звинувачення базувалося на свідомому повторному оприлюдненні матеріалу, який влада вже конфіскувала в попередньому номері часопису, що було кваліфіковано як зухвале порушення громадського спокою та закону про охорону республіки.

Вирішальну роль у цензурному переслідуванні відіграв несприятливий суспільно-політичний контекст, оскільки публікація вірша збіглася в часі з офіційним святкуванням десятиліття з часу створення Чехословацької Республіки. На тлі інших публіцистичних матеріалів журналу «Наша Земля», які гостро критикували владу, цензори сприйняли твір В. Гренджі-Донського не як абстрактний художній образ чи поетичну мрію про соборність, а як політичний маніфест і зазіхання на цілісність держави. Про це свідчить і той факт, що схожі або навіть гостріші за змістом поезії інших авторів (наприклад, К. Біжик), цензура раніше пропускала.

Категоричність звинувачень щодо В. Гренджі-Донського була підсилена некоректним офіційним перекладом вірша чеською мовою: переклад слова «ворогів» як «vrahu» (вбивці) суттєво радикалізував текст в очах чеських чиновників, які могли не володіти українською мовою. Поєднання проаналізованих чинників у результаті призвело не тільки до тюремних вироків, а й до заборони журналу «Наша Земля».

Література

1. Біжик К. Пісня робітників і селян Західної України. *Карпатская правда*. 1925. 2 серп. (№ 26). С. 2.
2. Вегеш М. М., Турияница В. В. У вінок шани і визнання. Ужгород : Ужгородський державний університет, 1995. 36 с.
3. Габор В. В. Українські часописи Ужгорода (1867–1944): історико-бібліографічне дослідження. Львів, 2003. 564 с.
4. Гренджа-Донський В. Розділили Україну поміж ворогів... (Пісня буковинця). *Наша Земля*. 1928. № 11. С. 6. URL: <http://kramerus.nkp.cz/kramerus/handle/ABA001/32597936> (дата звернення: 17.04.2026).
5. Гренджа-Донський В. Твори. Т. 1. Шляхом терновим: Поезії. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Вашингтон : Карпатський Союз, Інк., 1981. XXVI+456 с.
6. Гренджа-Донський В. Твори. Т. 10. Спогади. Листи. Зібрала, впорядкувала і доповнила Зірка Гренджа-Донська. Вашингтон : Карпатський Союз, Інк., 1988. VII+518 с.
7. Гренджа-Донський В. Твори. Т. 12. Додаткові твори. Бібліографія. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська. Вашингтон : Карпатський Союз, Інк., 1992. X+434 с.
8. Земський уряд Підкарпатської Русі в Ужгороді. Переписка з Ужгородською поліційною дирекцією про видавництво і закриття журналу «Наша земля» (1928–1931). *Державний архів Закарпатської області*. Ф. 21, оп. 3, спр. 78.
9. Козак М. Ю. Жанрово-стильові особливості лірики В. Гренджі-Донського 20–30 рр. *Тези доповідей та повідомлень першої наукової конференції, присвяченої життю і діяльності видатного поета і культурно-громадського діяча Василя Степановича Гренджі-Донського (1897-1974) (16 грудня 1994 року, м. Ужгород)*. Ужгород, 1995. С. 35–36.
10. Лісовий П. М. Комуністична преса Закарпаття 20–30-х років. Львів : Видавництво при Львівському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1982. 142 с.
11. Ліхтей І. М. Українськомовна періодична преса на Закарпатті доби Чехословаччини (1919–1939). *Carpatica – Карпатика. Актуальні питання історії, історіографії і культури країн Центральної і Півден-*

но-Східної Європи. 1993. № 2. С. 204–209.

12. Ребрик Н. Літературна творчість В. Гренджі-Донського як явище новітньої закарпатоукраїнської літератури. *Вісник Закарпатської академії мистецтв*. 2017. № 9. С. 111–117.

13. Романенчук Б. Василь Гренджа-Донський (23.4.1897 – 25.11.1974). *Твори. Т. 1. Шляхом терновим: Поезії. Зібрала і впорядкувала Зірка Гренджа-Донська*. Вашингтон : Карпатський Союз, Інк., 1981. С. XI–XXVI.

14. Тіхий Ф. Ужгород 1923: Спогади / переклад з чеської Л. Мольнар; передмова Л. Бедея. Перечин : Фірма «Ріка», 1992. 47 с. (Серія «До джерел»).

15. Ужгородська крайова прокуратура. Листування з Ужгородським крайовим судом про заборону розповсюдження окремих номерів журналу «Наша Земля» за 1928 рік. *Державний архів Закарпатської області*. Ф. 31/11с, оп. 3, спр. 117.

16. Ужгородська крайова прокуратура. Листування з Ужгородським крайовим судом про покарання редактора газети «Наша Земля» Мешка Івана за вміщення в газеті конфіскованої статті автора Гренджі-Донського (1929). *Державний архів Закарпатської області*. Ф. 31/11с, оп. 3, спр. 118.

17. Ужгородська крайова прокуратура. Розпорядження і циркуляри Міністерства юстиції Чехословаччини про порядок встановлення цензури над періодичною пресою (1923–1924). *Державний архів Закарпатської області*. Ф. 31/11с, оп. 4, спр. 25.

18. Ференц Н. Літературна критика в журналі «Наша земля». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2024. № 2 (52). С. 239–247. DOI: 10.24144/2663-6840/2024.2(52).239-247.

19. Шетеля В. Суспільно-виховний потенціал лірики В. Гренджі-Донського 20–30-х рр. (на матеріалі журналів «Пчілка» та «Наша земля»). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2015. № 20. С. 145–151.

20. Follrichová M. Василь Гренджа-Донський – редактор і співробітник журналу «Наша земля» (1927 – 1928). *Žurnalistika, médiá, spoločnosť* #2. ред. Miloš Horváth. Bratislava : STIMUL, 2012. С. 30–53. ISBN 978-80-8127-061-1.

References

1. Bizhyk K. (1925) Pisnia robotnykiv i selian Zakhidnoi Ukrainy [Song of the Workers and Peasants of Western Ukraine]. *Karpatskaia pravda*. 2 serp. (№ 26). S. 2 [in Ukrainian].

2. Vehesh M.M., Turianytsia V.V. (1995) U vinok shany i vyznannia [In the Wreath of Honor and Recognition]. Uzhhorod: Uzhhorodskiy derzhavnyi universytet. 36 s. [in Ukrainian].

3. Habor V.V. (2003) Ukrainski chasopysy Uzhhoroda (1867–1944): istoryko-bibliografichne doslidzhennia [Ukrainian Periodicals of Uzhhorod (1867–1944): A Historical and Bibliographic Study]. Lviv. 564 s. [in Ukrainian].

4. Grendzha-Donskyi V. (1928) Rozdilyly Ukrainu pomizh vorohiv... (Pisnia bukovyntsia) [They Divided Ukraine Among Enemies... (Song of the Bukovynian)]. *Nasha Zemlia*. № 11. S. 6. URL: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/32597936> [in Ukrainian].

5. Grendzha-Donskyi V. (1981) Tvory. T. 1. Shliakhom ternovym: Poezii [Works. Vol. 1. The Thorny Path: Poetry]. Zibrala i vporiadkuvala Zirka Grendzha-Donska. Vashynhton: Karpatskyi Soiuz, Ink. XXVI+456 s. [in Ukrainian].

6. Grendzha-Donskyi V. (1988) Tvory. T. 10. Spohady. Lysty [Works. Vol. 10. Memoirs. Letters]. Zibrala, vporiadkuvala i dopovnila Zirka Grendzha-Donska. Vashynhton: Karpatskyi Soiuz, Ink. VII+518 s. [in Ukrainian].

7. Grendzha-Donskyi V. (1992) Tvory. T. 12. Dodatkovy tvory. Bibliografiia [Works. Vol. 12. Additional Works. Bibliography]. Zibrala i vporiadkuvala Zirka Grendzha-Donska. Vashynhton: Karpatskyi Soiuz, Ink. X+434 s. [in Ukrainian].

8. Zemskiy uriad Pidkarpatskoi Rusi v Uzhhorodi (1928, 1931). Perepyska z Uzhhorodskoiu politsiinoiu dyreksiieiu pro vydavnytstvo i zakryttia zhurnalu «Nasha zemlia» (1928–1931) [Correspondence with the Uzhhorod Police Directorate regarding the Publication and Closure of the «Nasha Zemlia» Magazine (1928–1931)]. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti. F. 21, op. 3, spr. 78 [in Ukrainian].

9. Kozak M.Yu. (1995) Zhanrovo-stylovi osoblyvosti liryky V. Grendzhi-Donskoho 20–30 rr. [Genre and Stylistic Features of V. Grendzha-Donskyi's Lyrics of the 1920s and 1930s]. Tezy dopovidei ta povidomlen pershoi naukovoii konferentsii... Uzhhorod. S. 35–36 [in Ukrainian].

10. Lisovyi P.M. (1982) Komunistychna presa Zakarpattia 20–30-kh rokiv [Communist Press of Transcarpathia in the 1920s and 1930s]. Lviv: Vydavnytstvo pry Lvivskomu derzhavnomu universyteti vydavnychoho ob'iednannia «Vyshcha shkola». 142 s. [in Ukrainian].

11. Likhthei I.M. (1993) Ukrainskomovna periodychna presa na Zakarpatti doby Chekhoslovachchyny (1919–1939) [Ukrainian-Language Periodical Press in Transcarpathia During the Czechoslovak Era (1919–1939)]. *Carpatica – Karpatyka*. № 2. S. 204–209 [in Ukrainian].

12. Rebryk N. (2017) Literaturna tvorchist V. Grendzhi-Donskoho yak yavlyshche novitnoi zakarpatoукраїнської literatury [Literary Creativity of V. Grendzha-Donskyi as a Phenomenon of the Modern Transcarpathian-Ukrainian Literature]. *Visnyk Zakarpatskoi akademii mystetstv*. № 9. S. 111–117 [in Ukrainian].

13. Romanenchuk B. (1981) Vasyl Grendzha-Donskyi (23.4.1897 – 25.11.1974) [Vasyl Grendzha-Donskyi

(23.4.1897 – 25.11.1974)]. Tvory. T. 1. Shliakhom ternovym: Poezii. Vashynhton: Karpatskyi Soiuz, Ink. S. XI–XXVI [in Ukrainian].

14. Tikhyi F. (1992) Uzhhorod 1923: Spohady [Uzhhorod 1923: Memoirs]. Perechyn: Firma «Rika». 47 s. [in Ukrainian].

15. Uzhhorodska kraiova prokuratura (1928). Lystuvannia z Uzhhorodskym kraiovym sudom pro zaboronu rozpovsiudzhennia okremykh nomeriv zhurnalu «Nasha Zemlia» za 1928 rik [Correspondence with the Uzhhorod Regional Court regarding the Ban on the Distribution of Certain Issues of the «Nasha Zemlia» Magazine for 1928]. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti. F. 31/11s, op. 3, spr. 117 [in Ukrainian].

16. Uzhhorodska kraiova prokuratura (1929). Lystuvannia z Uzhhorodskym kraiovym sudom pro pokarannia redaktora hazety «Nasha Zemlia» Meshka Ivana za vmishennia v hazeti konfiskovanoi statti avtora Grendzhi-Donskoho [Correspondence with the Uzhhorod Regional Court regarding the Punishment of the Editor of the «Nasha Zemlia» Newspaper Ivan Meshko for Including a Confiscated Article by the Author Grendzha-Donskyi]. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti. F. 31/11s, op. 3, spr. 118 [in Ukrainian].

17. Uzhhorodska kraiova prokuratura (1923-1924). Rozporiadzhennia i tsyrkuliary Ministerstva yustytssii Chekhoslovachchyny pro poriadok vstanovlennia tsenzury nad periodychnoyu presoiu [Orders and Circulars of the Ministry of Justice of Czechoslovakia on the Procedure for Establishing Censorship over the Periodical Press]. Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti. F. 31/11s, op. 4, spr. 25 [in Ukrainian].

18. Ferents N. (2024) Literaturna krytyka v zhurnali «Nasha zemlia» [Literary Criticism in the «Nasha Zemlia» Magazine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seria: Filolohiia*. Vyp. 2 (52). S. 239–247. DOI: 10.24144/2663-6840/2024.2(52).239-247 [in Ukrainian].

19. Shetelia V. (2015) Suspilno-vykhovnyi potentsial liryky V. Grendzhi-Donskoho 20–30-kh rr. (na materialii zhurnaliv «Pchilka» ta «Nasha zemlia») [Socio-Educational Potential of V. Grendzha-Donskyi's Lyrics of the 1920s and 1930s (Based on the Material of «Pchilka» and «Nasha Zemlia» Magazines)]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva*. № 20. S. 145–151 [in Ukrainian].

20. Follrichová M. (2012) Vasyl Grendzha-Donskyi – redaktor i spivrobotnyk zhurnalu «Nasha zemlia» (1927 – 1928) [Vasyl Grendzha-Donskyi - Editor and Contributor to the «Nasha Zemlia» Magazine (1927–1928)]. *Žurnalistika, médiá, spoločnosť* #2. Bratislava: STIMUL. S. 30–53 [in Ukrainian].

«THEY DIVIDED UKRAINE AMONG ENEMIES...»: FROM THE HISTORY OF V. GRENZHA-DONSKYI'S INTERACTION WITH CZECHOSLOVAK CENSORSHIP

Abstract. The article investigates the history of censorship bans on the works of the Ukrainian writer and journalist V. Grendzha-Donskyi during the First Czechoslovak Republic. The relevance of the study is due to the fact that the issue of censorship of the Ukrainian-language press in Transcarpathia in the 1920s and 1930s remains studied primarily on the basis of memoirs, diaries, and press publications, while official archival sources have largely remained overlooked. The purpose of the paper is to outline the censorship history of V. Grendzha-Donskyi's poem «They divided Ukraine among enemies...» based on archival documents in the context of the writer's interaction with Czechoslovak censorship in the late 1920s. It has been found out that a strict mechanism of control over periodicals operated in interwar Czechoslovakia. It is established that the confiscation of the poem in the October (No. 10) and November (No. 11) issues of the magazine in 1928 coincided with the celebration of the tenth anniversary of the Czechoslovak Republic. The censors interpreted the poetry as a direct political manifesto and public incitement, which violated the law on the protection of the republic. Textual analysis of the criminal case revealed that the categorical nature of the accusations was reinforced by an incorrect translation of the poem into Czech: the Ukrainian word «enemies» was translated as «vrahy» (murderers), which artificially radicalized the text. Based on the analysis of the documents, it was found that the unprecedented sentence of the Uzhhorod tribunal – three months in prison for V. Grendzha-Donskyi and two months for the editor I. Meshko – was caused not so much by the content of the poem itself as by the non-compliance with the court decision: the republication of the confiscated poem in the next issue was perceived as an intentional breach of the peace. The complex combination of an unfavorable political context, disregard for prohibitions, and a translation error led to the trial of the authors and the liquidation of the magazine by the police directorate.

Keywords: press censorship, Czechoslovak Republic, Subcarpathian Rus, «Nasha Zemlia» magazine, Vasyl Grendzha-Donskyi.

© Шаркань В., 2026 р.

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.04.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.05.2026

Дата публікації: 31.05.2026

Василь Шаркань – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики, директор НДІ історичного й ареального мовознавства ім. В.В. Німчука Ужгородського національного університету, Ужгород, Україна; vasyi.sharkan@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-9162-5756>

Vasyl Sharkan – Candidate of Philology, Associate Professor in the Department of Journalism, Director of the V. Nimchuk Research Institute of Historical and Areal Linguistics at Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine; vasyi.sharkan@uzhnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-9162-5756>